

Helge Østbye:

Tusen avisdager med Orderud-saka

Bergen, Institutt for informasjons- og medievitenskap,
desember 2004 og mars 2005 (justert oktober 2007)

Orderud-prosjektet, 2004-2006

... var et forskningsprosjekt finansiert av Rådet for anvendt medieforskning. Hovedrapporteringa fra prosjektet skjedde gjennom boka *Morderjakt og mediemakt*, skrevet av Lars Arve Røssland, Svein Brurås og Helge Østbye, og gitt ut på Cappelen akademisk forlag, Oslo, 2006.

Den foreliggende rapporten bygger på kapittelutkast skrevet av Helge Østbye, og i en litt forkortet versjon trykt som kapittel 1 i boka. Første del gir en kort oversikt over noen av de viktigste hendingene i Orderud-saka. Andre del er en kvantitativ kartlegging av mediedekninga av saka. Mer detaljerte analyser av mediedekninga fins i boka.

Formålet med denne publikasjonen er å gi et eksempel på en kvantitativ innholdsanalyse til bruk i undervisning i innholdsanalyse. Camilla Tønnevold og Helge Østbye har laget en egen rapport der det gjøres rede for hvordan den kvantitative undersøkelsen er gjennomført.

Orderud-saka er uten tvil en av de største sakene, i norsk kriminalhistorie etter 2. verdenskrig, enten en velger å se på samlet idømt straff, på de ressursene som er blitt satt inn i etterforskninga og – kanskje aller tydeligst – om en vurderer ut fra den oppmerksomheten saka fikk i offentligheten og blant folk flest. I likhet med enkelte andre store kriminalsaker, f eks Torgersen-saka¹ og Treholt-saka², sluttet ikke diskusjonen om skyldspørsmålet med en rettskraftig dom. Hva som skjedde på Orderud gård natta mellom 21. og 22. mai 1999 er ikke på noen måte klarlagt. Både i mediene og blant publikum diskuteres Orderud-saka fortsatt.

¹ Se f eks professor Ståle Eskelands utredning av bevisene i denne saka og krav om gjenopptakelse (Eskeland 2005).

² Se f eks Treholt (2004), Haugestad: (2004), og den etterfølgende debatten.

Orderud-saka og mediernes dekning av den reiser mange spørsmål av juridisk og kriminalpolitisk art. Men saka reiser også en lang rekke allmenne spørsmål om mediernes arbeidsmetoder og rolle i dekning av kriminalsaker. Det er derfor en god «case» for å illustrere og diskutere mediernes arbeidsmetoder og etikk i kriminal- og rettsreportasje.

1. Trippeldrap på Orderud Gård³

Siden begynnelsen av 1990-tallet har det vanligvis vært mellom 35 og 45 drap i Norge. Drapsstatistikken⁴ for 2004 forteller om 31 drap. Med ett unntak reknas disse som oppklart halvannen måned inn i 2005. I 2004 var det ett tilfelle av dobbeltdrap. En kommentar fra Kripos' drapsstatistikk samsvarer med kriminal-sosiologiske erfaringer: «De fleste ofrene blir drept av noen de kjenner, enten i form av slektskap eller ulike former for venne- og bekjentskap (22 drap)»

I Kripos-statistikken framtrer 1999 som et ganske normalt år med 38 saker, to mer enn året før, men seks mindre enn året etter. Det er 38 ofre, men bare 35 saker.

En sak skiller seg klart ut fra de øvrige – et trippeldrap. Den 23. mai 1999 ble ekteparet Marie og Kristian Orderud (født henholdsvis 1915 og 1918) og deres datter, Anne Orderud Paust (født 1952), funnet drept på Orderud gård i Sørums kommunen på Romerike – ikke langt fra Lillestrøm. Drapene hadde trolig skjedd natt til lørdag 22. mai. Alle de tre ofrene var truffet av skudd fra minst to skytevåpen. Politiets etterforskning viste altså at våpen med to forskjellige kaliber (.22 og .35) var blitt brukt, men det var uklart om drapene var begått av en eller flere personer.

Trippeldrapet ble oppdaget på den avisløse første pinsedag, og det var derfor radio og fjernsyn som først spredte denne informasjonen til det norske folk. Men så snart helligdagene var over, tirsdag 25. mai, ble avisene det dominerende mediet

Opptakt I: Attentater mot Paust-familien

Navnet «Orderud» var blitt kjent for avisleserne sommeren før. Anne Orderud Paust var sekretær for forsvarsministeren og gift med Per Paust, toppembetsmann i Utenriksdepartementet. 15. juli 1998 ble det funnet en sprengladning under bilen til ekteparet Paust. Bilen var da parkert utafor Forsvarsdepartementet, men sprengladningen hadde trolig sittet på da bilen kjørte fra familiens hjem på Skillebekk i Oslo til arbeidsplassen. Bomben var uten tennsats, og mediene var litt uenige om der var fare for at den likevel kunne ha eksplodert. Politiets Overvåkingstjeneste (POT) mente det var lite sannsynlig at bomben var rettet mot ekteparet Paust i egenskap av at de var ansatt i Utenriks- og Forsvarsdepartementet, men dette var likevel en viktig teori i mediernes spekulasjoner.

³ Framstillinga av Orderud-saka bygger dels på Tumyr og Ganders bok *Da døden kom til Orderud* (2002), dels på *Kompiser i Krim* (Brurås og Røssland 2003), dels på avisartikler og NTB-telegrammer (i trykte versjoner eller via Atekst), og dommen fra Nes Herredsrett.

⁴ I denne innledningen vises det til tall og kommentarer fra Kripos' drapsstatistikk per medio februar 2004. En oppdatert drapsstatistikk fins på:

En snau måned seinere ble ekteparet Paust utsatt for et nytt attentatforsøk. En gassbeholder som lekket propan, var plassert utafor leiligheten til Per Paust og Anne Orderud Paust. Det var gjort forsøk på å tenne på gassen.

Ekteparet Paust fikk for en kortere periode politibeskyttelse og flyttet til hemmelig en adresse. Mediene reagerte da beskyttelsen ble trukket tilbake, og dette ble det minnet om da Orderud-saken i 2001 første gang skulle for retten. Litt seinere på høsten 1998 fikk Per Paust en midlertidig stilling som generalkonsul i New York. I januar 1999 flyttet de tilbake til Oslo uten politibeskyttelse, og uten at politiet var kommet nærmere en oppklaring av sommerens attentater, men også uten at det var skjedd nye attentater. I begynnelsen av mai 1999 døde Per Paust av kreft.

I og med at Anne Orderud Paust var en av de tre drepte på Orderud gård, var det en mulig kopling mellom attentatene og trippeldrapet. Dette kunne vinkles fra to sider: Var trippeldrapet del av et komplott for å ta livet av forsvarsministerens sekretær, eller var attentatene i Oslo en forløper for trippeldrapet med utgangspunkt i mer private forhold?

Opptakt II: Konflikten om Orderud Gård

Uten samme mediedekning som attentatforsøkene i Oslo, dukket en konflikt mellom far og sønn på Orderud Gård opp i offentligheten. Sønnen, Per Orderud (født 1954), tok juridisk embetseksamen, men ble boende hjemme hos foreldrene. Fra 1995 var det i praksis han som dreiv gården. I 1994 giftet han seg med Oslo-jenta Veronica Kirkemo (født 1972), som studerte til veterinær og var praktikant på gården i 1993. Per og Veronica bodde i hovedbygningen, mens Pers foreldre bodde i en kårbolig like i nærheten.

Konflikten mellom Per og faren Kristian gjaldt hvem som egentlig eide gården. Det fantes et dokument som viste at gården var overdratt til Per, mens faren hevdet at en slik overdragelse ikke hadde skjedd. En rettssak i august 1998 endte i sønnens favør, men faren anket til lagmannsretten. Saken var ikke endelig avgjort da trippeldrapet skjedde.

Drapsetterforskning

Per og Veronica Orderud var til stede på en hundeutstilling i Nesbyen i Hallingdal i pinsen 1999. Der ble de informert om drapet på Orderud Gård. De ble forhørt som vitner i Nesbyen, før de returnerte til Sørumsund.

To personer dukket tidlig opp i mediene og politiets søkelys: Veronica Orderuds halvsøster Kristin Kirkemo (f. 1974) og hennes ekskjæreste Lars Grønnerød (f. 1958). Kristin Kirkemo ble, sammen med en 23-årig venn, pågrepet av politiet 1. juni og siktet for skyting og et hytteinnbrudd. Hun oppga Lars Grønnerøds adresse som sitt bosted. Grønnerød hadde flere dommer for narkotika- og vinningsforbrytelser. Kristin Kirkemo hadde en brokete fortid med narkotikaproblemer og en gjesteopptreden som nakenmodell. 11. juni ble Kristin Kirkemo og Lars Grønnerød pågrepet og siktet for brudd på våpenloven. Et pistolmagasin som ble funnet hjemme hos Grønnerød, kunne knyttes til ett av våpnene som ble brukt under Orderud-drapene. Siktelsen mot Kirkemo og Grønnerød ble etter kort tid utvidet til overlagt drap.

Tre dager seinere ble også Per og Veronica Orderud pågrepet og siktet for trippeldrapet. Nedre Romerike forhørsrett godtok ikke fengsling, men de to ble sittende i varetekt inntil Eidsivating langmannsrett hadde behandlet saken. På grunnlag av en kjennelse i lagmannsretten ble de to varetekstsfengslet i fire uker.

Bakgrunnen for at Per og Veronica Orderud ble siktet 14. juni var ifølge NTB at Lars Grønnerød hadde forklart at han hadde byttet pistol med Per Orderud. Kort etter opplyste Kristin Kirkemo at hun før jul 1998 hadde vært i Molde og anskaffet to pistoler (kaliber 22), som lille julaften var overlevert Per Orderud på Orderud Gård. En av disse pistolene ble byttet mot Grønnerøds grovkalibrede (.35) revolver «Lillegutt».

Fra fengslingen av Per og Veronica Orderud midt i juni satt alle de fire mistenkte i varetekstsfengsel. Politiet fortsatte etterforskningen, og fengslingen måtte stadig forlenges. Hver gang ble fengslingskjennelsen i forhørsretten anket, men politiet og påtalemyndigheten fikk lenge medhold i at fengsling var nødvendig av hensyn til etterforskningen. I november fikk imidlertid ikke politiet og påtalemyndigheten medhold i at det var noen fare for bevisforspillelse hvis de mistenkte slapp ut. Forhørsretten mente derfor at vilkåra for fortsatt fengsling ikke lenger ble oppfylt. Lagmannsretten kom til samme konklusjon, og de fire ble satt fri. Orderud-ekteparet vendte tilbake og dreiv gården. Grønnerød ble i mars 2000 siktet i samband med en annen sak og satt i varetekstsfengsel periodevis fram til dommen i Orderud-saka i herredsretten.

Alle de fire hadde midt i juni 1999 forsvarere som kom til å følge saken videre: Cato Schiøtz var Per Orderuds forsvarer; Frode Sulland forsvarte Veronica Orderud; Tor Kjærvik forsvarte Kristin Kirkemo; og Steinar Wiik Sørvik var forsvarer for Lars Gunnerød. Også andre advokater var involvert i forsvaret av de fire i kortere eller lengre tidsrom.

I den frøste fasen ledet politiadvokat Tom Danielson ved Romerike politidistrikt etterforskningen. Sommeren 1999 overtok politiadvokat Bjørn Arne Tronier. Samtidig ble politiinspektør Kristin Barth-Larsen pressetalskvinne for etterforskningsledelsen. Staben ved Sørums lensmannskontor og etterforskere fra Kriminalpolitisen sentralen sto sentralt i etterforskningen.

Gamle ideer, noen få nye spor, og andre begivenheter

Politiets mistanke ble tidlig rettet mot Per Orderud, og motivet ble antatt å være konflikten om gården. De viktigste elementene som seinere ble lagt til grunn for tiltalen og de to dommene i saka, var tidlig kjent for politiet og mediene. Men en kunne heller ikke se bort fra en forbindelse til attentatene mot Paust-familien i Oslo, som kunne være politisk motivert.

Noen helt nye momenter dukket opp i løpet av etterforskningen. Den viktigste var det såkalte 180-sporet: Kort etter at Orderud-drapet ble kjent, meldte en Telenor-tilsatt kvinne i Lærdal at hun i hadde hatt en telefonsamtale med en mann som en ukes tid før trippeldrapet hadde fortalt at Anne Orderud Paust og hennes foreldre kom til å bli drept. Lærdals-kvinnen arbeidet på nummeropplysningen, som den gangen het «180», og mannen spurte om telefonnummeret til Paust og til Orderud Gård, men fortalte også om drapsplaner. Nummeropplysningen i Lærdal kunne framskaffe lister over alle samtaler som var ringt inn i løpet av det aktuelle

tidsrommet, men trass i et stort arbeid for å finne fram til hvilket nummer den aktuelle samtalen var ringt fra, ble dette aldri klarlagt.

Ellers dreide etterforskningen seg om sokker og sko, barnåler og søking etter våpen, om en skal tro pressen

I august 2000 giftet Kristin Kirkemo seg med Per Haukeland. Hun tok da navnet Kristin Kirkemo Haukeland. For enkelhets skyld bruker vi i denne boka normalt «Kristin Kirkemo» også etter august 2000.

Tiltale, rettssaker i tre instanser og endelig dom

Statsadvokatene Olav Helge Thue og Jørn Sigurd Maurud laget i oktober 2000 et utkast til tiltale i Orderud-saka. I dette utkastet ble bevisene mot Per og Veronica Orderud vurdert som for svake til at det burde reises tiltale mot disse to, bare mot Kristin Kirkemo og Lars Grønnerød. Riksadvokaten vurderte bevisene annerledes, 3. januar 2001 offentliggjorde Riksadvokat Tor-Aksel Busch at det skulle reises tiltale mot alle fire for medvirkning til overlagt drap.

Saken kom opp i første rettsinstans, Nes herredsrett (fra 2003 kalles denne rettsinstansen for tingrett), 14. april 2001. Retten var samlet i Frogner Grendehus under ledelse av sorenskriver Trond Våpenstad. Sammen med seg hadde Våpenstad dommer Tore Langbach fra Trondheim og tre meddommere fra Nedre Romerike. Påtalemyndigheten var representert ved Thue og Maurud, som la ned påstand om 21 års fengsel for alle de fire tiltalte. Hver av disse hadde to forsvarere. Det viktigste nye i løpet av rettssaken var at Per Orderud i sin vitneforklaring vedgikk at farens underskrift på dokumentet om overdragelse av Orderud gård, var falsk. Etter omfattende avhør av tiltalte, vitner, politifolk og sakkyndige, og etter prosedyrer fra begge sider, trakk retten seg tilbake 15. juni. En uke seinere falt dommen. Per og Veronica Orderud og Kristin Kirkemo ble dømt til 21 års fengsel. De ble kjent skyldige etter tiltalen – medvirkning til overlagt drap. Grønnerød ble dømt til 2 år og 5 måneder for uaktsom medvirkning til drap. Dommen fra herredsretten er et omfattende dokument⁵, der drapene ble entydig koplet til konflikten om eiendomsretten til gården.

Riksadvokaten anket dommen over Grønnerød. De tre som fikk 21 års fengsel anket dommen på stedet. Sjøl om dommen ble anket, ble de tre pågrepet umiddelbart etter domsavsigelsen og plassert i varetektsfengsel.

Dommen over alle de fire tiltalte ble altså anket til lagmannsretten. 14. januar 2002 startet ankesaken i Eidsivating lagmannsrett, i lokaler i tribunebygget på Åråsen stadion, Lillestrøm. Retten ble ledet av tre dommere med førstelagmann Odd Jarl Pedersen i spissen. En jury på 10 medlemmer skulle avgjøre skyldspørsmålet. 20. mars var vitenavhør og prosedyrer avsluttet, og dommeren la fram sin rettsbe-

⁵ I herredsretten er fagdommerne med både ved avgjørelsen av skyldspørsmålet og ved straffeutmålinga. Vurderinga av bevisene skrives ned i dommen, som føres i pennen av dommeren. I lagmannsretten avgjør lekdommerne skyldspørsmålet. Lekdommerne svarer som kollektiv skriftlig og muntlig bare ja og nei på et sett av spørsmål fra retten. De gir ingen begrunnelser eller forklaringer. Fagdommerne avgjør straffeutmålinga, og de grunngir denne. Dommen fra herredsretten er derfor langt mer innholdsrik mht. hvilke momenter det er lagt vekt på når det gjelder bevisvurdering og skyldspørsmålet.

læring. Deretter trakk juryen seg tilbake for å treffe sin beslutning. Dagen etter – torsdag før palmesøndag 2002 – kom juryens kjennelse: Alle de fire tiltalte ble funnet skyldig i medvirkning til overlagt drap. Etter påske – nærmere bestemt 5. april – ble retten igjen satt, denne gang for å kunngjøre straffutmålingen. De tre fagdommerne idømte følgende straffer: Per og Veronica Orderud fikk 21 års fengsel, Lars Grønnerød 18 år og Kristin Kirkemo 16 år.

Alle de dømte anket straffutmålingen til Høyesterett. Ekteparet og Kirkemo anket også over saksbehandlingen. Høyesteretts kjæremålsutvalg, som avgjør hvilke saker som skal prøves for Høyesterett, avviste ankene i oktober 2002, bortsett fra Kristin Kirkemos anke over lovanvendelsen når det gjaldt forholdet mellom «uaktsom medvirkning» og «forsettelig medvirkning». Anken ble behandlet, men straffen på 16 år ble opprettholdt av Høyesterett før jul 2002.

Dermed var alle dommene rettskraftige. Med mindre saka skulle bli gjenopptatt, er den dermed avsluttet i rettsapparatet.

Og så?

Rettskraftige dommer har ikke hindret fortsatt stor interesse for Orderud-saka. Kristin Kirkemo ga ut ei bok – *Fanget og fri* (Haukeland 2002). TVNorge vurderte på å la synske oppklare saka. Anne Holt skreiv en kriminalroman med visse paralleller til Orderudsaka. Og med privatetterforsker Harald Olsen som kilde, formidlet mediene en teori om at det egentlig var Bin Laden og al-Qaida-nettverket som sto bak drapene.

Og det er lett å forstå at saka fortsatt interesserer: Fire personer ble dømt til lange fengselsstraffer, men drapsvåpnene var fortsatt ikke funnet, og dommen pekte ikke ut hvem som hadde vært til stede og avfyrt skuddene i kårboligen på Orderud Gård natten til 22. mai 1999.

2. Orderud-saka i mediene: En kvantitativ kartlegging

Dekninga av Orderud-drapene, og etterforskinga og rettssakene som fulgte, var en enorm affære i norske medier. «Det var som om busslaster med journalister rant inn», sa en som var på stedet kort etter at trippeldrapet var oppdaget (Røsland og Brurås 2003:5). «Jeg har aldri opplevd en så ekstrem innsats fra pressens side», sa den erfarne Kripos-ettersforskeren Espen Erdal. «... i Orderud-saken var medietrykket uvanlig stort helt fra starten av» (Røsland og Brurås 2003:7). VG hadde f.eks. nesten 200 førstesideoppslag om saka eller hovedpersonene i den, og samlet sidetall over 1000 avisdager er estimert til nesten 800 sider.

En undersøkelse av Aftenposten (morgen og Aften), VG, Dagbladet og Romerikes Blad i perioden fra tidspunktet da trippeldrapet første gang ble omtalt i aviser (25. mai 1999) til lagmannsrettens dom ble kunngjort (22. mars 2002), dvs. ca 1000 avisdager for de avisene som kom 7 dager i uka, viser at hver av disse avisene omtalte Orderud-saka nesten hver tredje avisdag.

For å få et overblikk over omfanget i avisdekninga av saka, og også for å få en grov kartlegging av temaer og personer i ulike faser, er det gjennomført en kvantitativ undersøkelse.

Undersøkelsen omfatter avisdekninga av Orderud-saka fra det tidspunktet avisene begynte å skrive om trippeldrapet (dekningen av attentatforsøkene mot Paust-familien er altså ikke med før dette tidspunktet). På grunn av avisløse dager i pinsen var tirsdag 25. mai 1999 den første dagen avisene skreiv om saka. Den systematiske kartlegginga går fram til og med avisenes rapportering av dommen som Eidsivating lagmannsrett 22. mars 2002. Tidsrommet dekker altså to år og ti måneder.

De avisene som ble gjennomgått, er Aftenposten (morgen) Aftenposten Aften, Dagbladet, Romerikes Blad og VG.

I alt er det ca 1000 avisdager som er gjennomgått for Aftenposten (morgen), Dagbladet og VG, og litt under 1000 for Romerikes blad (som i første del av perioden bare kom ut seks dager i uka), og vel 700 avisdager for Aftenposten Aften (fem dager i uka).

For nærmere informasjon om undersøkelse, se Camilla Tønnevoll og Helge Østbye: *Metoderapport – kvantitativ kartlegging av Orderud-saken i pressen*, Bergen: Institutt for informasjons- og medievitenskap, januar 2005.

VG er den avisa som hyppigst viet plass til Orderud-saka. Gjennom den perioden som er undersøkt, hadde VG denne saka oppe nesten tre dager i uka i gjennomsnitt. Dagbladet og Romerikes Blad kom litt lavere. Aftenposten (morgenutgava, heretter bare kalt «Aftenposten») hadde ett oppslag om Orderud-saka litt oftere enn hver fjerde dag, mens Aftenposten Aften (heretter kalt «Aften») hadde saka oppe sjeldnere enn en gang i uka (om lag hver 7. avisdag, og avisa kommer 5 dager i uka).

Hvor hyppig Orderud-saka blei nevnt			
Avis	Ant. avis-dager totalt	... hvorav Orderud-saka er nevnt	% av avis-dagene da Orderud-saka blei nevnt
VG	1005	396	39,4
Dagbladet	1002	355	35,4
Romerikes Blad	980	327	33,4
Aftenposten (morgen)	999	279	27,9
Aftenposten Aften	714	109	15,3
Til sammen	4700	1466	31,2

VG, Dagbladet og Aften var tabloidaviser. Romerikes Blad var fullformatavis de fleste dagene i uka, men kom ut i tabloidformat fredager og søndager. Bare Aftenposten var rein fullformatsavis.

Prioriteringa av saka i avisene

Avisenes prioritering av saka fra dag til dag vises dels gjennom hvor mye plass man bruker på dekningen, dels ved om den settes på første side, og dels gjennom overskrifter og bilder.

I lange perioder var Orderud-saka en høgt prioritert sak uansett hvilket av disse kriteriene man bruker.

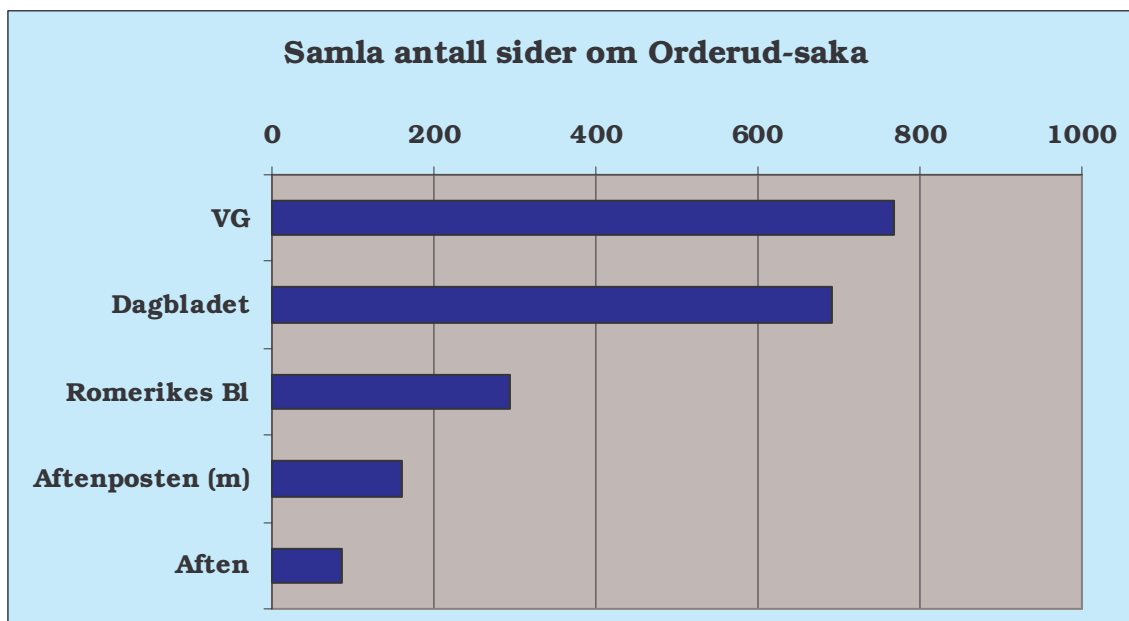
Størrelsen på oppslagene i Orderud-saka (prosentfordeling)					
Avis	Tabloid eller fullformat	Opptil ei halv side	Om lag ei side	Mer enn ei side	Til sammen
VG	T	12 %	37 %	51 %	100 %
Dagbladet	T	15 %	32 %	43 %	100 %
Romerikes Blad	F(T)	44 %	38 %	18 %	100 %
Aftenposten (morgen)	F	67 %	25 %	8 %	100 %
Aftenposten Aften	T	48 %	39 %	14 %	100 %
Til sammen		33 %	34 %	33 %	100 %

Samlet sett for de fem avisene fikk omtrent 1/3 av oppslagene under ei side, om lag 1/3 var på rundt ei side og 1/3 av oppslagene var på over ei side. Her er det ikke tatt omsyn til at tre av avisene hadde tabloidformat, mens de to andre helt eller delvis var i fullformat. Skulle en rekne i spaltecentimeter, ville sjølsagt en fullformatside vært om lag dobbelt så stor som en tabloidside, og den inneholder normalt vesentlig mer enn dobbelt så mye tekst.

Det er rimelig å sammenlikne de tre avisene i reint tabloidformat: VG, Dagbladet og Aften. Aften skiller seg klart ut med en stor andel små oppslag. Men det er også en relativt klar forskjell på VG og Dagbladet: VG hadde klart flere oppslag på over ei side.

Etter et røft anslag⁶ brukte de fem avisene til sammen ca 2000 sider på Orderud-saka. Av dette kommer godt over 1/3 – ca 770 sider – fra VG og noe mindre – 690 sider – fra Dagbladet. Romerikes Blad produserte nesten 300 sider hvorav det meste var fullformat. Volummessig var dette altså ikke langt etter. Sjøl om en for sammenliknings skyld omrekner Aftenposten til tabloidvolum, er stoffmengden der langt mindre. At Aften kommer langt etter de øvrige, henger sammen med at det bare var i perioder (særlig i samband med rettssakene) at denne avisa hadde en omfattende dekning av Orderud-saka.

⁶ Egentlig ble materialet gruppert i seks kategorier: (1) ¼ side eller mindre, (2) ¼-½ side, (3) ½-1 side, (4) 2 sider, (5) 3 sider, og (6) 4 sider eller mer. Ved estimeringa er disse gitt vektene 0,2, 0,4, 0,8, 2, 3 og 5. Dette er trolig et bedre estimat for avisene i tabloidformat enn for fullformatavisene.

I 661 av de 4 700 avisdagene var Orderud-saka på framsida. Til vanlig har i hvert fall VG og Dagbladet så godt som alltid ett klart identifiserbart hovedoppslag. Noen få saker får et eget oppslag på første side, og det kan være henvisninger til saker inne i avisa. Når Orderud-saka ble omtalt, var den svært ofte førstesideoppslag.

Orderud-saka på første side			
Avis	Hovedoppslag på første side (ant. avisdager)	Sekundært oppslag eller henvisning	Første side totalt
VG	104	90	194
Dagbladet	82	72	154
Romerikes Blad	40	142	182
Aftenposten (morgen)	26	72	98
Aftenposten Aften	12	18	30
Til sammen	264	397	661

Av de vel 1000 avisdagene hadde VG Orderud-saka på første side i nesten 200 dager. I over halvparten av disse tilfellene var Orderud-saka hovedoppslag på første side. Nokså nær hver femte dag gjennom hele perioden var saka på første side i VG.

Dagbladet hadde en noe lavere prioritering av Orderud-saka, men denne saka ga likevel grunnlag for vel 80 hovedoppslag på første side, og totalt sett var denne saka på første side temmelig nøyaktig en gang hver uke.

Romerikes Blad hadde denne saka på første side nesten like hyppig som VG, men brukte den i forholdsvis liten grad som hovedoppslag.

Aftenposten hadde trippeldrapet som hovedoppslag bare 26 ganger, og den var på førstesida totalt sett bare hver tiende dag, mens Aften i sammenlikning hadde få førstesideoppslag om Orderud-saka.

Orderud-saka dominerte avisene i lange perioder. Andre saker måtte vike prioritet. Særlig gjelder det forsiden i tabloidavisene, der det nesten alltid er *ei* sak som dominerer, og i de intensive periodene av Orderud-saka gjaldt det svært ofte denne saka.

Bilder

Førstesideoppslag i tabloidaviser krever bilder. Bilder er også en viktig del av fortellinga.

65 dager hadde VG et stort bilde knyttet til Orderud-saka eller denne sakas persongalleri på framsida. Om en legger til mindre bilder og små henvisningsbilder, fins Orderud-bilde på framsida av VG i 177 dager, altså hver sjettede avisdag i bortimot tre år. Dette er klart mer enn Dagbladet, som til sammen har 126 dager med bilde på framsida, og bare 34 av disse bildene er store. Romerikes Blad hadde 37 framsider med stort Orderud-bilde. Aftenposten og Aften var langt mindre tilbøyelige til å ha bilder på framsida.

Til sammen er det vel 7 700 bilder i de avisene som er analysert, altså i gjennomsnitt langt mer enn ett bilde per avis per dag i den 1000-dagersperioden som er analysert. Det meste er fotografier, men det er om lag 550 tegninger eller andre typer grafikk.

Bilder, per avis			
Avis	Antall bilder totalt	Antall bilder per avisdag	Ant. bilder per dag med omtale av saka
VG	2598	2,6	6,5
Dagbladet	2348	2,3	6,6
Romerikes Blad	1575	1,6	4,8
Aftenposten (morgen)	925	0,9	3,3
Aftenposten Aften	268	0,4	2,5
Til sammen	7714	1,6	5,3

Ser vi på hvilke aviser som bringer flest bilder, peker de to riksdekkende tabloidavisene seg klart ut. For hver av de 1000 avisdagene som er analysert, har disse avisene om lag 2½ bilde. Siden de slett ikke har omtale av Orderud-saka hver dag, betyr det at VG og Dagbladet hadde 6 - 7 bilder i gjennomsnitt hver dag de omtalte saka. Aftenposten lå på om lag halvdelen, men Romerikes Blad lå omtrent midt mellom.

Bilder, etter motiv	
Motiv på bildene	Antall bilder *)
Ofrene	
Marie Orderud	110
Kristian Orderud	120
Anne Orderud Paust	133
De tiltalte	
Per Orderud	661
Veronica Orderud	650
Kristin Kirkemo (Haukeland)	619
Lars Grønnerød	538
Andre bilder	
Fra begravelsen	41
Slekt, bygdefolk	222
Politi, påtalemyndighet	392
Forsvarere	425
Dommere mm	152
Fra rettslokalet	267
Av Orderud gård	280
*) Hvis en person er avbildet flere ganger i samme avis, er dette bare reknet som ett bilde - se teksten.	

I kritikken av dekningen av Orderud-saka ble det hevdet ofrene «forsvant», sammenliknet med de anklagede. Denne påstanden har noe for seg: For hvert bilde av et offer, var det nesten sju bilder av de anklagede/dømte. Dette henger blant annet sammen med at det etter hvert ble et veldig variert utvalg av bilder – stadig nye – av de levende, mens det bare var noen få og til dels dårlige bilder av de døde.

Tema for tema

Orderud-saka kan deles inn i ulike historier som er vevd inn i hverandre. I den kvantitative undersøkelsen er det bare brukt en svært grov klassifisering av temaer: *attentatforsøkene* mot Anne Orderud Paust og hennes ektemann og etterforskning av det såkalte Oslo-sporet (attentatforsøkene fant sted lang tid før drapene, og den samtidige dekningen av disse er, som nevnt, ikke med i vårt materiale), konflikten om eierskap og drift av *Orderud gård*, annen *etterforskning knyttet til drapene*, *personenes bakgrunn*, *fengslingsmøter*, *rettssakene* (først og fremst tingretten og

lagretten). Endelig noe vi har kalt *metaoppslag*, dvs. oppslag som enten fokuserer på mediernes egen dekning av saka, eller som – uten å legge fram nye fakta eller spekulasjoner – gir oversikt over saka⁷.

Tema		
Tema/fokus	Som hovedfokus	Som annet viktig tema
Attentat/Oslo-spor	58	77
Orderud gård (strid, drift)	54	100
Etterforskning ellers	400	182
Personers bakgrunn	53	118
Fengslingsmøter	92	47
Rettsaker	588	82
Metaoppslag	199	171

Etterforskning og rettsaker er de to temaene som tiltrekker seg særlig stor oppmerksomhet. Men vi merker oss også at så mye som 170 artikler har fokus på personenes bakgrunn – over 50 dager er dette oppslagenes hovedfokus: Det er ikke bare hva personene har gjort som interesserer, det brukes også mye plass på å fortelle hvem personene er.

Orderud-saka strakte seg over lang tid. Nesten 200 dager trykte avisene oppslag som kan klassifiseres som sjølrefleksjon fra mediernes side eller tilbakeblikk/oversiktsartikler hovedfokus. I tillegg kom en lang rekke kommentar- og lederartikler. Det ble registrert vel 200 dager med kommentarartikler. Dagbladet og Aftenposten hadde hver ca 75 slike artikler, mens VG hadde vel 50. I Romerikes Blad ble kommentarartikler brukt 11 ganger, mens Aften ikke dekket Orderud-saka på den måten.

Saka ble også kommentert i lederartikler, til sammen 35 ganger. Av dette står Dagbladet for nesten halvdelen.

⁷ I kodinga av materialet, skulle koderne vurdere hva som var hovedfokus i den aktuelle dagens avis. Eventuelle andre viktige tema skulle også registreres. Normalt skal det bare være ett hovedfokus, mens det kan registreres flere andre viktige tema. Oppslag fra rettsakene kodes normalt med rettsak som hovedfokus, mens det rettsforhandlingene handlet om, kodes som andre viktige tema.

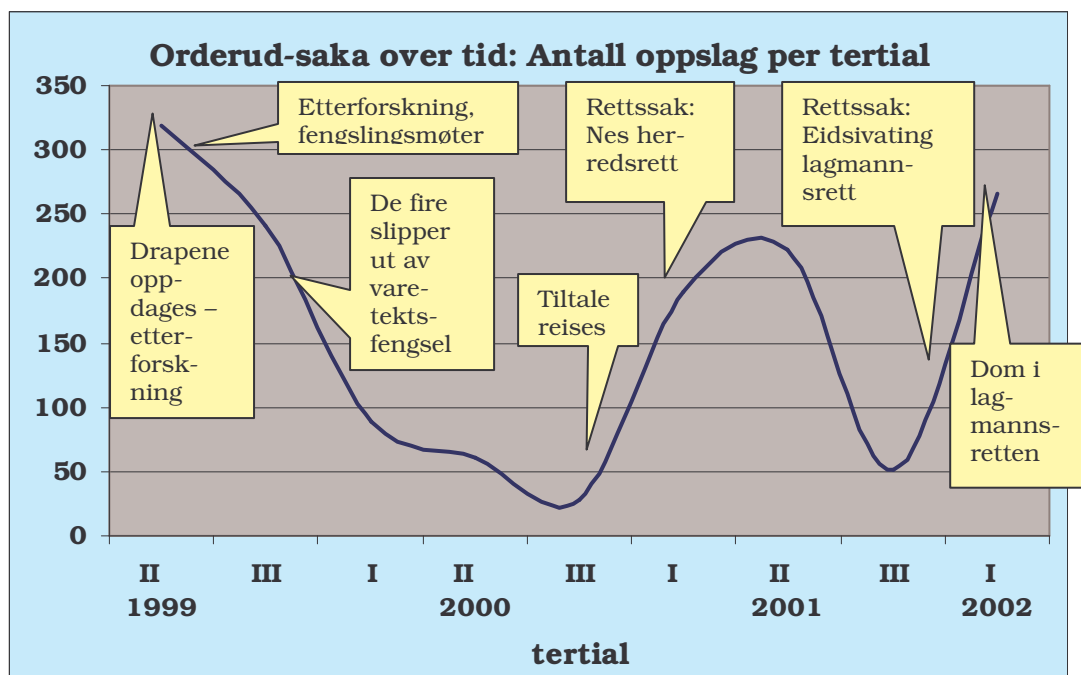
År for år

De ca 1000 avisdagene fordelte seg med vel 210 dager i 1999, ca 350 dager i 2000 og 2001, og vel 80 dager i 2002 (gjelder VG, Dagbladet og Aftenposten, dvs. aviser med søndagsutgave).

Hvor hyppig Orderud-saka blei nevnt - år for år				
	Andel av avisdagene med omtale av Orderud-saka			
	1999 *)	2000	2001	2002 **)
Samla for alle avisene	55,6	10,7	27,8	69,8
VG	73,5	14,9	34,6	74,1
Dagbladet	67,6	13,5	28,2	74,1
Romerikes Blad	67,2	13,0	28,0	65,4
Aftenposten (morgen)	50,2	6,6	26,7	65,0
Aftenposten Aften	7,5	3,6	18,9	70,7

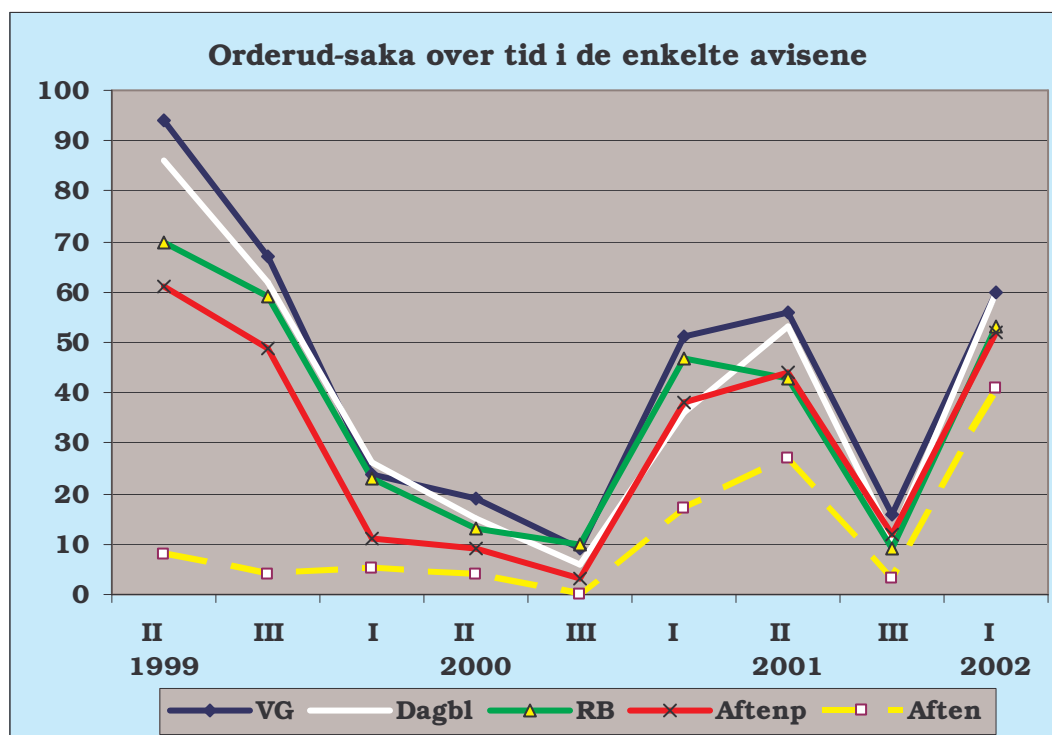
*) fra og med 25. mai
**) til og med 23. mars

Ikke uventet varierte hyppigheten av om tale av Orderud-saka ganske sterkt fra år til år.

År er en litt for grov tidsenhet til å få fram bølene i saka. I figuren nedafor er tidsaksen brutt opp i tertialer for å vise svingningene i litt større detalj. Vær oppmerksom på at noen få dager i første og siste tertial faller utafør den perioden som er registrert.

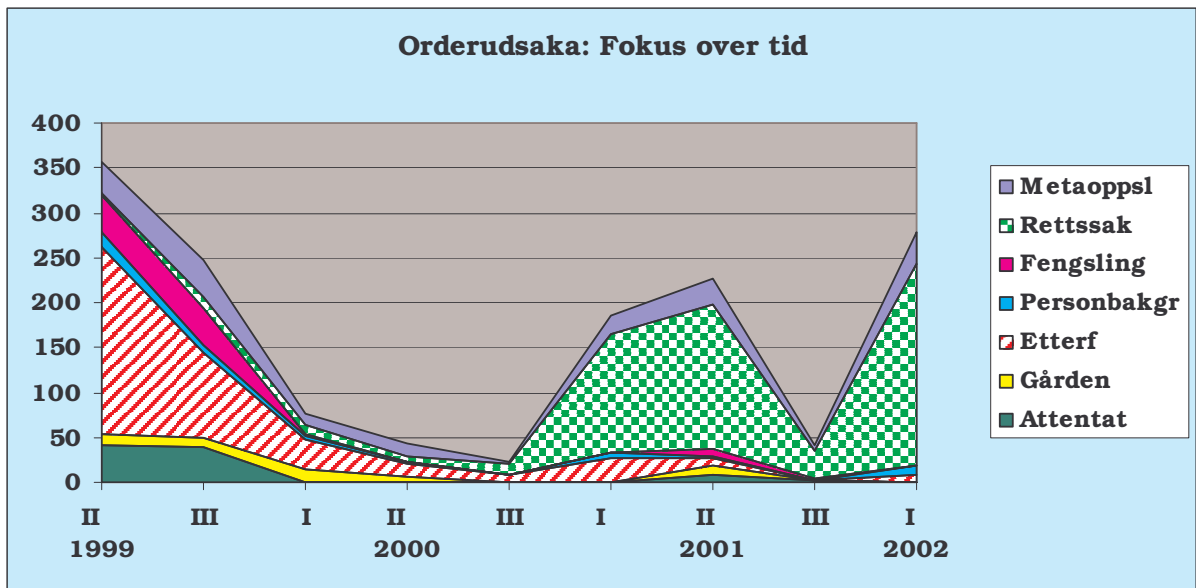
De ulike avisene har litt ulike profiler.

VG har gjennomgående størst dekning, særlig blir dette tydelig i de periodene da det skjedde mye. Romerikes Blad har den «flateste» profilen – mindre dekning enn de to riksdekkende tabloidavisene på de tidspunktene da det skjedde mest, men på nivå med disse gjennom år 2000, da det var minst utvikling i saka. Aften har liten dekning bortsett fra i periodene med rettssaker, da det er tydelig at den brukes som en form for oppdatering for Aftenpostens lesere.

Det er også variasjon i temaene over tid. Figuren viser bare det som er registrert som hovedtema for hver avisdag.

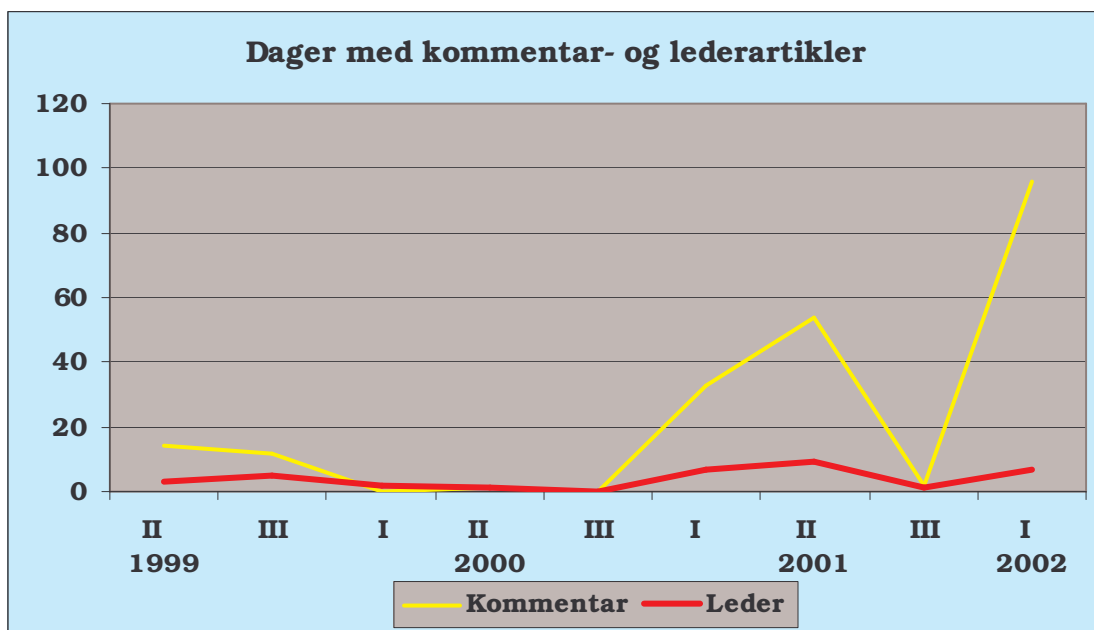
I de første fasene - ett til halvannet års tid - er det, som nevnt, etterforskinga som er i fokus. Attentatet/Oslo-sporet er nesten bare framme i 1999, og kommer også litt tilbake under rettssakene. Fengslingsmøtene dominerer også tidlig under saka. Det som dominerer i 2001 og 2002, er oppslag om rettssakene.

En kunne tenke seg at metaoppslag kom når avisene ikke hadde noe annet å skrive om, men det er heller slik at det er i de travle periodene at slike vurderinger og oppsummeringer er sentrale.

Kommentarartikler og ledere

Avisene fulgte opp reportasjene med kommentar- og lederartikler.

Kommentarene var særlig framtreddende i samband med rettssakene. Da hadde flere avisene hadde en daglig kommentar til gårsdagens rettsforhandlinger. Dagbladet og Aftenposten var mest aktive i denne sjangeren (begge med vel 70 dager med kommentarartikkel), med VG hadde litt færre (vel 50). Dette er en sjanger som ikke er vanlig i lokalavisene, men det at Romerikes Blad også hadde 11 kommentarartikler, kan trolig tas som en indikasjon på at dette var en svært viktig sak for dem. Aften hadde ingen kommentarartikler.

Saka ble også kommentert på lederplass. Det skjedde til sammen 35 ganger. Nesten halvdelen av lederartiklene – 16 – sto i Dagbladet. VG hadde 8, Romerikes Blad 7, Aftenposten 3 og Aften 1. Lederartiklene dukket opp tidlig i saka, og i samband med rettssakene.

Referert litteratur:

Brurås, Svein og Lars Arve Røsland (2003) *Kompiser i krim*, Oslo: Norsk Journalistlag.

Eskeland, Ståle (2005) *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo, Eget forlag

Haukeland, Kristin Kirkemo (2002) *Fanget og fri*, Oslo: Aschehoug

Haugestad, Arne (2004) *Kappefall. Et varslet justismord*, Oslo: Aschehoug

Treholt, Arne (2004) *Gråsoner*, Oslo: Gyldendal

Tumyr, Erik og Frank Gander (2002) *Da døden kom til Orderud*, Oslo: Schibsted.

Tønnevold, Camilla og Helge Østbye (2005) *Metoderapport – kvantitativ kartlegging av Orderud-saken i pressen*, Bergen: Institutt for informasjons- og medieviten- skap (fulltekst i BORA)

Hovedrapporten fra prosjektet:

Røsland, Lars Arve, Svein Brurås og Helge Østbye (2006) *Morderjakt og mediemakt. Journalistisk metode, sjanger og etikk i dekning av Orderudsaken*, Oslo: Cappelen akademisk

